

doi: 10.14746/pst.2015.29.20

Bernhard Körner, *Orte des Glaubens – loci theologici. Studien zur theologischen Erkenntnislehre*, Würzburg: Echter Verlag GmbH 2014, s. 265, ISBN 978-3-429-03752-9.

Współcześnie w środowiskach tradycyjnie katolickich wyznanie „wierzę” nie wzbudza już większych emocji. Rzadko kto stawia pytanie o początek swojej wiary. Tymczasem okazuje się, że odkrycie jej źródeł i uwarunkowań może pomóc w głębszym jej rozumieniu, przeżywaniu i rozwijaniu. Zdarza się jednak, że człowiek wierzący staje przed koniecznością wytłumaczenia nadziei, która jest w nim. Poszukuje wówczas pewnych źródeł argumentacji. Od osobistego doświadczenia przechodzi więc do swoistej epistemologii wiary. W swoich badaniach dochodzi do miejsc fundamentalnych dla wiary chrześcijańskiej i rozumowej refleksji nad nią. Miejsca te, zwane *loci theologici*, mogą stać się źródłami teologicznej argumentacji, ponieważ cieszą się autorytetem jako przestrzenie zachowywania i przekazywania wiary.

W kontekście powyższego rodzi się pytanie o stosunek miejsc osobistego subiektywnego doświadczenia Boga, względnie wiary, do miejsc przekazujących utrwalone i zachowane obiektywne doświadczenie chrześcijańskie. Problem ten stał się tytułową kwestią książki Bernharda Körnera, zatytułowanej *Orte des Glaubens – loci theologici. Studien zur theologischen Erkenntnislehre*, wydanej w Niemczech w 2014 roku.

Bernhard Körner jest austriackim księdzem i teologiem. Urodził się 6 lipca 1949 roku w Klagenfurcie w południowej Austrii. W latach 1969-1975 studiował teologię i filologię angielską na Uniwersytecie Karola Franciszka w Grazu. Po otrzymaniu święceń kapłańskich w 1976 roku pracował w Grazu jako duszpasterz i nauczyciel w Akademischen Gymnasium. W 1979 roku otrzymał promocję na doktora teologii. W 1991 habilitował się na Uniwersytecie Eberharda Karola w Tybindze. Od 1993 roku jest profesorem zwyczajnym na Uniwersytecie w Grazu. Obecnie pełni funkcję kierownika Instytutu Dogmatyki. Ponadto jest konsultorem Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej, członkiem korespondencyjnym Papieskiej Akademii Teologicznej, przewodniczącym Komisji Ekumenicznej diecezji Graz-Seckau, a także członkiem kapituły katedralnej w Grazu. Odznaczony orderem za zasługi *Pro Merito Melitensi*.

Główne obszary badań Bernharda Körnera to epistemologia teologiczna, pytania podstawowe teologii oraz teologia Hansa Ursa von Balthasara. Dotychczasowy dorobek naukowy austriackiego teologa tworzy trzynaście samodzielnych publikacji książkowych, m.in.: *Melchior Cano. De locis theologis* (1994), *Gottes Gegenwart* (2005), *Glauben leben – Theologie studieren* (2008), *Die Bibel als Wort Gottes auslegen* (2011), *Gute Gründe für ein Leben in der Kirche* (2012); osiem wydań zbiorowych, np.: *Bischofsbestellung – Mitwirkung der Ortskirche? Mit einer kommentierten Bibliographie zum Thema. Demokratie in der Kirche von P. Inhoffen und M. Hölzl* (2000), *Über die Möglichkeit des Glaubens heute – vierzig Jahre nach Karl Rahner* (2007), *Zerbrechlich und kraftvoll. Christliche Existenz 50 Jahre nach dem zweiten Vatikanum* (2014); a także kilkadziesiąt artykułów naukowych i referatów. Ponadto liczne artykuły popularnonaukowe, wykłady otwarte na żywo i za pośrednictwem mediów.

Recenzowana książka jest owocem wieloletnich badań Bernharda Körnera, prowadzonych w zakresie epistemologii teologicznej. Pobrzmiwają w niej tematy, które wcześ-

niej były przedmiotem odrębnych publikacji autora. Körner pisał już kilkakrotnie o Melchiorze Cano i jego systemie *loci theologici*. W swojej refleksji naukowej podejmował także kwestię wiary. W omawianym studium spotykają się oba te zagadnienia.

Książka składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów i zakończenia. We wprowadzeniu (s. 11-20), którego tytuł jest zapożyczonym wyrażeniem „Gott einen Ort sichern” autor pyta prowokacyjnie: Czy Bóg potrzebuje, by wierzący znalazł dla Niego miejsce w swoim życiu, skoro jest obecny zawsze i wszędzie? Odpowiadając, ukazuje zawarty w pytaniu postulat wynikający z charakteru wiary, która jest wspomnianiem Boga wchodzącego w historyczną rzeczywistość ludzi, Boga, który przyszedł w życie i działalności, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa, dając się ograniczyć ramami miejsca i czasu. Dlatego też, zauważa Körner, chrześcijaństwo jest wspólnotą wiary w Boga dającego się poznać w konkretnej ludzkiej rzeczywistości. Wydarzenia, teksty, symbole, przekazywane z pokolenia na pokolenie, stają się miejscami pamięci (*Gedächtnisorte*). Jako takie są czymś więcej niż tylko źródłami wiedzy (*Quellen des Wissens*) – w nich kształtuje się to, co tworzy religię. U progu nowożytności otrzymały nazwę *loci theologici*.

Rozdział pierwszy (s. 21-62) zatytułowany Wiara chrześcijańska a znaczenie lokalności stanowi swoiste *status questionis* książki. Körner przedstawia w nim istotne teologiczne i kulturoznawcze badania w kwestiach podstawowych dla problematyki podejmowanej w dalszych rozdziałach. Punktem wyjścia jest przekonanie, że cały świat pełen jest świętych miejsc (*heilige Orte*), które podtrzymują religijną pamięć i umożliwiają doświadczenie. Dla ilustracji autor przywołuje doświadczenie religijne ludu Izraela, któremu Bóg dał się poznać przez konkretne wydarzenia. Szczytem tego ukazywania się Boga jest przyjście Jezusa Chrystusa. W tym sensie konkretne okoliczności miejsca i czasu, w których żyje człowiek i w których Bóg daje mu się poznać, stają się miejscami wiary (*Orte des Glaubens*). Według Körnera miejsce (*der Ort*) należy rozumieć jako miejsce w przestrzeni (*Stelle in einem Raum*). Są to przestrzenie różnego rodzaju: literackie, muzyczne, historyczne i biograficzne, duchowe, religijne i teologiczne. One pomagają zrozumieć wiarę chrześcijańską, choć nigdy do końca. W tych przestrzeniach sytuują się miejsca religijne (*religiöse Orte*), takie jak sanktuaria i katedry, osoby świętych, ceremonie liturgiczne, wypowiedzi Magisterium. Körner zauważa, że zależności pozwalające na identyfikację miejsca mogą być dane pierwotnie (*ursprünglich*) – definiujące – lub jako efekt refleksji (*durch Reflexion*) – niedefiniujące. Rozważania prowadzą autora do stwierdzenia, że ludzie żyją i działają zawsze w jakichś miejscach, ich myślenie i działanie jest przez nie naznaczone. Co się zaś tyczy samego poznania, to autor rozróżnia tu miejsca, które same w sobie przekazują konkretną wiedzę oraz miejsca, które dostarczają poznania, jako okoliczności tworzące kontekst.

Rozdział drugi (s. 63-91) noszący tytuł Wielorakie miejsca poznania wiary ukazuje bogatą panoramę źródeł wiary i ich znaczenie w ogólności, szczególnie zaś dla poznania wiary i epistemologii teologii, i jako taki obfituje w cenną treść. Bernhard Körner wskazuje, że miejsca doświadczenia wiary i poznawania wiary, choć rozróżnialne, są jednak nierozdzielne. Jest wiele miejsc, które na swój sposób mówią o Bogu, względnie dają doświadczyć Boga, wewnętrznych lub zewnętrznych wobec chrześcijańskiej Tradycji i wobec Kościoła. Autor stawia pytanie o to, jak rozpoznać miejsca godne zaufania, w których nie tylko można wiary doświadczać, lecz także w autentyczny sposób wiarę znajdować i zachowywać. To jest problem, który stoi za nauką *loci theologici* Melchiora

Cano. Ich rola różni się wyraźnie od funkcji miejsc doświadczenia wiary. Dalej Körner przywołuje myśl luterńskiego teologa i filozofa religii C.H. Ratschowa. Ten ostatni napisał, że wiara ma swój własny projekt zrozumienia. Rozum jest miejscem, w którym wiara szuka lepszego zrozumienia siebie samej i zachowania w obliczu zastrzeżeń. Wierzący stoją zawsze przed zadaniem zrozumienia tego, w co wierzą. Przy tym muszą się oni poruszać w miejscu, jakim jest rozum (*Ort der Vernunft*), w którym wiara powinna być stale zachowywana jako opcja. Körner kontynuuje temat rozumienia wiary, zaznaczając, że swój wpływ nań ma także inkulturacja wiary. W tym procesie wiara staje wobec praktycznych wyzwań, które z kolei mogą dać głębsze jej zrozumienie: jak muzykowanie zapewnia rozumiejący wgląd w muzykę, tak przeżywana wiara przynosi głębsze jej zrozumienie.

Bernhard Körner w drugim rozdziale stawia jeszcze pytanie o to, czym jest doświadczenie religijne (*religiöse Erfahrung*). Nasuwa się odpowiedź: doświadczeniem Boga (*die Gotteserfahrung*). Lecz ono jest trudne do wyrażenia i identyfikacji, względnie obiektywizacji. Autor sugeruje więc, by mówić raczej o doświadczeniu wiary (*die Glaubenserfahrung*), przez które można rozumieć każde doświadczenie, o ile daje się ono zrozumieć i wykazać jego istotność dla wiary. Podczas gdy samo doświadczenie może być przytłaczające i językowo prawie niewyraźne, poznanie w nim zdobyte przewyższa je jako artykułowalne. Metodologiczna refleksja zaś pokazuje, że poznanie ma różną wagę, zależną od możliwości pozyskania i uzasadnienia. Gdy zaś chodzi o czytanie sformułowanych deklaracji wiary i argumentów teologicznych, Körner pisze, że trzeba uwzględniać ich wieloraki kontekst. Pierwszym kontekstem są miejsca same dla siebie. Każda wypowiedź przychodzi z pewnym kontekstem i w pewnym kontekście oddziałuje. Dlatego w nim przede wszystkim zawiera się sens wypowiedzi (miejsca).

Rozdział trzeci (s. 93-127) pod znaczącym tytułem Kiedy miejsca stają się argumentami przedstawia wykład z nauki o *loci theologici*. Körner rozpoczyna omówieniem filozoficznego przygotowania kategorii *loci*, komentując myśl Arystotelesa, Cyserona, Boecjusza, Tomasza z Akwinu, Piotra Hiszpana i Rudolfa Agricoli. W dalszej części rozdziału autor skupia się już na analizie nauki Melchiora Cano. Pokazuje, że budowana na osiągnięciach poprzedników myśl dojrzała, stając się podstawą do refleksji nad *loci theologici* w następnych stuleciach. Intersujący wydaje się punkt poświęcony myśli Tomasza z Akwinu w teorii Melchiora Cano. Głębsza analiza dialektyki Cano pokazuje, że choć zaczerpnął on wiele od Tomasza, to jednak różnie rozumie nawet te same pojęcia. Körner podaje przykład pary pojęciowej. Podczas gdy dla Tomasza *inventio* (odkrycie) jest wewnętrzną argumentacją starania, dla Cano jest wydobyciem argumentów, które opierają się na poznaniu instancji, względnie jej wypowiedzi. Podobnie *iudicium* (opinia, orzeczenie, sąd) dla Tomasza oznacza wewnętrzną weryfikację nowych wypowiedzi przez wykazanie, że pochodzą one od innych, już naukowo zabezpieczonych wypowiedzi. Dla Cano zaś – określa formalne potwierdzenie wypowiedzi przez wykazanie, że jest ona poświadczona przez jakąś kościelną instancję lub autorytet. To zestawienie dowodzi pewnej zmiany w rozłożeniu akcentów w dialektyce Cano. Charakterystyka pojęcia *auctoritas* u Cano nie dotyczy wypowiedzi, lecz instancji i jej autorytetu.

Bernhard Körner, kontynuując refleksję, podaje, że z końcem teologii neoscholastycznej nauka o *loci theologici* odeszła w zapomnienie. Od XX wieku jednak przeżywa swój renesans, zwłaszcza w literaturze niemieckojęzycznej. Wśród teologów reprezentujących

tę grupę autor książki wspomina również własną osobę. Rozdział kończy stwierdzeniem, że w całej teorii *loci theologici* nie chodzi przede wszystkim o samą topikę, o naukę dla niej samej, ale o naukę argumentacji. W tym kontekście Melchior Cano, pisząc o autorytecie Pisma Świętego, określa je mianem najwyższego autorytetu nie tylko dla docenienia jego ważności, ale także by podkreślić, że autorytet Pisma Świętego powinien zostać przyjęty jako istotny punkt widzenia (*relevante Gesichtspunkt*) dla teologicznej argumentacji.

Czwarty rozdział (s. 129-178) podejmuje odpowiedź na pytanie o znaczenie źródeł wiary, względnie *loci theologici*, w przyszłości teologicznej epistemologii. Tytuł rozdziału Pod znakiem historyczności wyznacza jego podstawowe założenie: to, co „przed”, można budować jedynie na świadomości tego, co już „za”. Körner zachęca więc, by w drogę ku przyszłości zabrać najpierw znak historii, czyli to wszystko, co cenne w dotychczasowej myśli, m.in.: systematyzację autorytetu *loci*, względnie wypowiedzi czy instancji, jak również docenienie jako miejsc teologicznych rozumu, nauk i historii.

W ten sposób autor przechodzi do charakterystyki współczesnej nauki o *loci theologici*, wskazując na cztery zasadnicze wymiary: topikę, pragmatykę, kryteriologię (krytykę poznania) oraz hermeneutykę. [...] Jako wskazówkę na przyszłość, wynikającą z powyższych punktów, Körner podaje potrzebę rozszerzenia i zróżnicowania zespołu miejsc wiary i poświadczania wiary. Rozdział wieńczy sformułowaniem czterech kroków służących zdobyciu poznania z miejsc wiary. Krok pierwszy polega na badaniu owych miejsc wiary, krok drugi – na zestawieniu ich ze sobą i ujęciu we wzajemnych odniesieniach, krok trzeci – na refleksowaniu ich, w celu interpretacji i zrozumienia treści poznania (sensu miejsc), krok czwarty – na określeniu ważności wypowiedzi każdego miejsca.

Rozdział piąty (s. 179-248) zatytułowany Interakcja miejsc wiary, wieńczący całość książki, podejmuje kwestię wzajemnego odniesienia do siebie miejsc wiary, by wskazać na trudności, niebezpieczeństwa, ale nade wszystko na szanse ich rozwoju. Odnosi się więc kolejno do kwestii tradycji, eklezjologii Kościoła-*communio*, problemu stwierdzenia autorytetu i rangi wypowiedzi, przełożenia treści wiary na praktykę, w końcu także do pytania o relatywizm w wierze i teologii. [...]

W zakończeniu (s. 249-254) opatrzonym znamienym tytułem Dla skromnej i nie egocentrycznej teologii Bernhard Körner opiera się na myśli Hansa Ursa von Balthasara, korzystając przy tym z komentarza autorstwa Aloisa Haasa. Körner przywołuje refleksję Balthasara, że wejście Boga w czas i miejsce jest wyzwaniem stojącym przed teologią i prowokującym myślenie. Oczywiście, zauważa autor książki, szwajcarski teolog ma przy tym świadomość skończoności ludzkiego myślenia i poznania. Dalej Körner zwraca uwagę na metodę Balthasara, który w swojej refleksji teologicznej zapewnia ważne miejsce dla kontekstu kulturowego. Rozstrzygający krok polega na tym, że kulturowe miejsca pamięci czyta w świetle wydarzenia objawienia: w świetle Jezusa Chrystusa, Jego życia i słów, Jego śmierci i zmartwychwstania. Dlatego należy, jak za Szwajcarami zachęca Austeriak, w kulturze i myśli ukazywać przede wszystkim oblicze Chrystusa.

Tak pokrótce zarysowuje się treść recenzowanej publikacji. Książka porusza szeroki wachlarz zagadnień i problemów związanych z doświadczeniem i poznaniem wiary oraz epistemologią i topiką teologiczną, które nie sposób tu wyczerpująco przedstawić. Czytelnika zainteresowanego pełniejszą wykładnią zawartości dzieła Bernharda Körnera niech będzie wolno odesłać do samego źródła.

Trzeba przyznać, że temat studium jest ciekawy i dość oryginalny. Wyjaśniając związek i wzajemne odniesienie trzech rodzajów miejsc: doświadczenia wiary, poświadczania

wiary oraz zrozumienia i udowodnienia wiary, autor opiera się nie tylko na teorii poznania teologicznego, ale także na badaniach z zakresu kulturoznawstwa, historii i ogólnej metodologii nauk. Publikacja jest cenna także z tego względu, że w polskiej literaturze, poza kilkoma wyjątkami (J. Szymik, C. Bartnik) temat miejsc (źródeł) wiary jako źródeł teologicznej argumentacji nie jest podejmowany. W pierwszych dwóch rozdziałach autor wielokrotnie pisze o doświadczeniu wiary (rozumianym synonimicznie do doświadczenia Boga) jako o czymś, co pozwala odkryć prawdziwe miejsca wiary. Dlatego też opracowanie Körnera może stanowić wartościową lekturę dla tych, którzy interesują się współczesną dyskusją nad możliwością doświadczenia Boga.

Struktura książki jest przejrzysta, a język zrozumiały, co ułatwia refleksję nad treścią podczas czytania. Publikacja wydana została w bardzo prostej szacie graficznej. W zaznajomieniu, przynajmniej pobieżnym, z zakresem tematów podejmowanych w opracowaniu, może pomóc niezwykle szczegółowy spis treści, zamieszczony zaraz za stroną tytułową. Studium opatrzone jest także współczesną bibliografią, w przeważającej części niemieckojęzyczną.

Recenzowana książka nie jest podręcznikiem akademickim. Z pewnością jednak okaże się właściwą pozycją dla studentów teologii, którzy pragną we własnym zakresie uzupełnić uniwersytecki wykład metodologii, jak również dla każdego, kto chce pogłębić swoją znajomość problemu źródeł wiary i teologii.

MARIA SŁOCIŃSKA
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Lublin